

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті автором проаналізовано сучасний стан законодавства України, що регулює питання формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки. На підставі порівняльного та логіко-семантичного аналізу, а також з урахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільних відносин у сфері економічної безпеки запропоновано удосконалення положень Закону України «Про національну безпеку України», Стратегії національної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, а також наголошено на необхідності розробки проекту закону України «Про економічну безпеку України». Позитивним кроком є створення Ради експертів із питань енергетичної безпеки, яка є консультативним органом Ради національної безпеки і оборони України, котру очолює Глава держави. Так, на виконання закріплених повноважень зазначений орган має право готувати Раді національної безпеки і оборони України пропозиції щодо: протидії та нейтралізації загроз енергетичній безпеці України; визначення концептуальних підходів і напрямів забезпечення енергетичної безпеки; заходів, спрямованих на підвищення ефективності державної політики у паливно-енергетичному комплексі; удосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної безпеки; визначення шляхів, механізмів і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у паливно-енергетичному комплексі; удосконалення нормативно-правової бази з питань паливно-енергетичного комплексу. Зроблено висновок, що формування та реалізація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки має здійснюватися більш системно, а до процесів реформування економічних відносин повинні бути залучені кращі експерти. На підставі вищезазначеного пропонуємо створити при Президентові України Раду з питань забезпечення економічної безпеки. У складі цього органу слід сформувати декілька профільних комісій за такими напрямками, як: фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, гуманітарна безпека.

Ключові слова: державна політика, національна безпека, економічна безпека, нормативно-правове забезпечення.

In the article the author analyzes the current state of Ukrainian legislation regulating the formation and implementation of state policy in the field of ensuring economic security. On the basis of a comparative and logical-semantic analysis, as well as taking into account modern trends in the development of public relations in the field of economic security, it was proposed to improve the provisions of the Law of Ukraine "On the National Security of Ukraine", the National Security Strategy of Ukraine, the Cybersecurity Strategy of Ukraine, and also noted the need to develop a draft Law of Ukraine "On the economic security of Ukraine". It was stressed that a positive step is the establishment of the Council of Experts on Energy Security, which is an advisory body to the National Security and Defense Council of Ukraine, headed by the President. Thus, in order to fulfill the enshrined powers, this body has the right to prepare proposals to the National Security and Defense Council of Ukraine on: counteracting and neutralizing threats to Ukraine's energy security; definition of conceptual approaches and directions of ensuring energy security; measures aimed at improving the efficiency of state policy

in the fuel and energy sector; improving the coordination of executive bodies in the field of energy security; identification of ways, mechanisms and ways to solve problematic issues that arise during the implementation of state policy in the fuel and energy sector; improving the regulatory framework for fuel and energy. It is concluded that the formation and implementation of state policy in the field of economic security should be carried out more systematically, and the processes of reforming economic relations should involve the best experts. Based on the above, we propose the establishment of the Council of Economic Security under the President of Ukraine. Within such a body, several profile commissions should be formed in the following areas: financial, macroeconomic, production, energy, foreign economic and investment-innovation and humanitarian security.

Key words: *state policy, national security, economic security, regulatory support.*

Вступ. За сучасних умов світової кризи продовжується падіння економік розвинених країн, зменшується потенціал промислового виробництва, уповільнюються процеси руху товарів, а отже, питання забезпечення стабільності економічних систем, фінансової та промислової сфери є пріоритетним завданням усіх країн світу, в т. ч. й України. Маємо підкреслити, що реалії суспільно-політичних відносин потребують постійного оновлення національного законодавства у сфері національної безпеки, приведення його у відповідність до найкращих світових стандартів, що зумовлює життя системних кроків із боку уповноважених органів держави та наукової спільноти в частині перегляду положень нормативних актів, які регулюють питання формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

Питання удосконалення процесів забезпечення економічної безпеки України, в т. ч. її нормативно-правового аспекту, були предметом наукових праць Л.М. Акімової, Д.Д. Буркальцевої, Г.В. Кізіна, Р.Г. Майстро, В.І. Мельника [1–5]. Водночас сучасні реалії розвитку країни потребують подальших наукових доробок із цього питання з урахуванням нагальних потреб і запитів суспільства та держави.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення прогалин у чинному законодавстві України, що регулює питання формування та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки, та надання пропозицій щодо їх усунення та забезпечення відповідності загальноприйнятим світовим практикам у досліджуваній сфері суспільних відносин.

Результати дослідження. 21 червня 2018 р. був ухвалений Закон України «Про національну безпеку України», основними положеннями якого були визначені зміст ключових термінів, до котрих віднесено такі, як: «воєнна безпека», «громадська безпека і порядок», «державна безпека», «оборонне планування», «планування у сфері національної безпеки», «Стратегія національної безпеки України», «Стратегія воєнної безпеки України», «Стратегія кібербезпеки України» та ін. Законом визначено, що керівництво у сферах національної безпеки і оборони відповідно до Конституції України здійснює Президент України, координацію у сферах національної безпеки й оборони здійснює Рада національної безпеки і оборони України.

Аналізованим законом визначені повноваження таких суб'єктів забезпечення національної безпеки України: Міністерства оборони України, Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, розвідувальних органів, Управління державної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації та ін. [6].

Певну увагу у законі приділено питанням планування у сфері національної безпеки, його меті, принципам, також визначено основні види державних документів із цього питання, що мають становити нормативну основу національної безпеки України: Стратегію національної безпеки України, Комплексний огляд сектору безпеки і оборони, Стратегію воєнної безпеки України, Стратегію громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегію розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегію кібербезпеки України, Національну розвідувальну програму, Державні програми у сферах національної безпеки і оборони тощо [6].

Отже, ми бачимо, що у профільному законі нашої країни багато уваги приділено сектору безпеки й оборони, питанням організації діяльності Збройних Сил, контррозвідувальної діяльності, інформаційній сфері та сфері кібербезпеки держави.

Разом із вищевикладеним досліджуваний закон позбавлений системного погляду на економічну безпеку держави як основоположний елемент, завдяки якому будуються інші елементи

національної безпеки, адже без належного матеріального та фінансового забезпечення, сталих економічних показників неможливим є розвиток оборонного комплексу, Збройних Сил України, організація контррозвідувальної діяльності, забезпечення кібернетичної безпеки та ін.

На підставі цього ми пропонуємо удосконалити зазначений закон за такими напрямками.

По-перше, слід чітко окреслити складники національної безпеки, що має наслідком внесення окремої статті «Сфери (складові частини) національної безпеки України», в якій визначити, що такими, наприклад, є політична, економічна, військова, громадська, інформаційна, екологічна, кібернетична безпека.

По-друге, п. 10 ст. 1 та ст. 3 цього закону визначені терміни «національні інтереси України» під якими розуміються життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут її громадян [6]. Конкретно до таких інтересів законом віднесено державний суверенітет, територіальну цілісність, сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави.

Водночас ми вважаємо, що ч. 3 ст. 3 цього закону повинна мати органічне продовження шляхом визначення національних інтересів у різних сферах національної безпеки. Щодо предмета нашого наукового дослідження до закону слід додати окрему статтю «Національні інтереси України в економічній сфері». Серед таких інтересів у сфері економіки можна назвати:

- забезпечення економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки України;

- забезпечення інноваційного розвитку економіки шляхом залучення передових технологій, інвестицій і застосування передових методів і форм регулювання економічної сфери;

- забезпечення стійкості фінансової системи України, проведення виваженої грошово-кредитної політики;

- збереження енергетичної незалежності країни шляхом підтримки національних виробників і забезпечення збалансованої цінової політики у сфері енергетики;

- розвиток високотехнологічних і конкурентоспроможних секторів економіки, що виробляють товари з високою доданою вартістю;

- підтримка підприємництва та забезпечення мінімального втручання держави в розвиток господарських відносин;

- подолання монополізму та розвиток конкуренції;

- проведення збалансованої фіскальної та митної політики;

- забезпечення якості та стимулювання розвитку людського капіталу в усіх секторах національної економіки;

- забезпечення економічних прав і свобод фізичних та юридичних осіб шляхом системної протидії економічній злочинності та корупції тощо.

На підставі вище викладеного доцільним є доповнення переліку суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави, до яких слід віднести, крім Уряду України, профільні міністерства, Державну фіскальну службу, Антимонопольний комітет, Державну службу фінансового моніторингу, а також визначити їхні ключові повноваження.

Окрема стаття Закону України «Про Національну безпеку» має бути присвячена поняттю та змісту економічної безпеки держави. Зокрема, ми пропонуємо у цій статті викласти наше авторське визначення економічної безпеки як складової частини національної безпеки України, що є станом суспільних відносин, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг, що характеризує їх захищеність і стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз, гарантує захист національних економічних інтересів, сприяє реалізації соціально-економічних прав і свобод громадян, а також створює умови для подальшого розвитку і зростання національної економіки та забезпечує конкурентоспроможність держави у світовому економічному середовищі.

У цій статті слід визначити елементи економічної безпеки: фінансову, макроекономічну, виробничу, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну та гуманітарну, що складається із продовольчої, соціальної та демографічної безпеки.

Також ми пропонуємо у профільній статті закону визначити завдання державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки, а саме: удосконалення положень чинного законодавства України в економічній сфері шляхом розробки ключових законів та ухвалення стратегічних програм у сфері економічної безпеки; формування дієвої інституційної системи із забезпечення реалізації стратегії економічної безпеки держави, визначення її ключових суб'єк-

тів, межі їх повноважень, основи взаємодії та координації; залучення до розробки й реалізації економічних безпекових програм і заходів представників бізнес-середовища, профільних професійних союзів, представників малого підприємництва, економічної наукової спільноти тощо; підвищення стійкості економіки до впливу зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз, поліпшення інвестиційного клімату в країні, удосконалення процесів бюджетного планування та соціально-економічного розвитку регіонів, удосконалення системи фінансової безпеки, оптимізація регулятивного та податкового навантаження; здійснення формування належної економічної культури та фінансової грамотності населення; впровадження в систему економічних відносин сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяють удосконалити процеси здійснення економічних операцій, мінімізувати ризики сторін, забезпечити для населення зручність отримання фінансових та інших послуг; здійснення гармонічної інтеграції України у європейський і світовий економічний безпековий простір, забезпечення розвитку рівноправних взаємовигідних економічних відносин з іншими державами, а також участі держави у протидії світовим економічним загрозам і транснаціональній економічній злочинності; створення правових та організаційних підстав реалізації громадянами своїх економічних прав і свобод (права на власність, на підприємницьку діяльність тощо), забезпечення їх охорони, а також захисту та відновлення у разі порушень; формування принципово нової системи контрольних і правоохоронних органів, на які будуть покладені завдання у сфері забезпечення економічної безпеки, виключення із предметної компетенції наявних суб'єктів правоохоронної діяльності невластивих їм повноважень, зокрема щодо втручання у сферу економічних відносин; здійснення належного захисту інформаційно-комунікаційної інфраструктури економіки України: платіжних систем, інформаційних банків, реєстрів даних, персональних даних суб'єктів економічної діяльності тощо; створення належних умов і життя системних заходів щодо протидії корупції, порушенням антимонопольного законодавства, фінансовим та економічним злочинам, особливо тим, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, протидія легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом.

Доцільним кроком є також формування законодавчої норми стосовно того, що держава має здійснювати контроль за використанням об'єктів економіки, якими управляють іноземні організації або організації з іноземним капіталом, але, безумовно, із дотриманням прав і законних інтересів таких інвесторів. Крім того, необхідно передбачити обмеження щодо виникнення права власності або права використання та розпорядження на стратегічні ресурси України.

Слід також звернути увагу на удосконалення процесів планування у сфері економічної безпеки як частини безпеки національної. Закон України «Про національну безпеку» зазначає, що документами довгострокового планування є Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегія кібербезпеки України, Національна розвідувальна програма. Документами середньострокового планування є інші стратегічні документи, програми щодо розвитку складників сектору безпеки. Короткострокове планування передбачає щорічне розроблення планів утримання та розвитку (діяльності) складників сектору безпеки й оборони [6]. Ці положення закону майже повністю повторюють зміст Закону Грузії «Про правила планування та координації політики національної безпеки», відповідно до якого планування політики національної безпеки Грузії здійснюється за допомогою концептуальних та організаційних документів національного та відомчого рівнів [7].

У розглядуваному контексті дивним є те, що, хоч економічна безпека визнана частиною національної безпеки, профільний закон не містить положень щодо стратегічних документів у цій сфері, водночас наголошуючи на важливості Стратегії кібербезпеки, Стратегії громадського порядку та ін. Отже, ми вважаємо за доцільне внести зміни до ст. 25 Закону України «Про національну безпеку», які мають визначити, що в Україні стратегічне планування у сфері економічної безпеки реалізується шляхом прийняття Національної стратегії економічної безпеки, концепцій і стратегій у рамках окремих складових частин економічної безпеки. Наприклад, у 2012 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569 буда затверджена Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері [8], водночас багато її положень потребують переосмислення й удосконалення з огляду на сучасний стан світової економіки та функціонування національної фінансової сфери, а отже, актуальними є розробка та затвердження цих документів. На підставі вищевикладеного на основі пропонованої Національної стратегії економічної безпеки слід розробити галузеві концептуальні документи стосовно фінансової, виробничої, макроекономічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної та гуманітарної безпеки.

До речі, якщо говорити про Стратегію кібербезпеки, то вважаємо, що слід удосконалити її зміст у частині забезпечення кібернетичної безпеки економічного сектору діяльності держави. Дійсно, у стратегії зазначений Національний банк як суб'єкт забезпечення кібербезпеки в банківському секторі, а також є норми, які стосуються загальних питань, зокрема удосконалення системи зберігання, передачі й обробки даних державних реєстрів і баз даних із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (включаючи технології онлайн-доступу) [9].

У Стратегії наголошено на необхідності проведення навчань суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо реагування на кібератаки та кіберінциденти, зокрема проведення кібернавчань Збройних Сил України, інших суб'єктів сектору безпеки і оборони України, участь у таких навчаннях у рамках заходів колективної оборони. Водночас багато державних органів, що відповідають за сталий розвиток економіки, бази даних державних реєстрів власності тощо, не входять до структури сектору безпеки й оборони, хоча вони та їхні інформаційні ресурси перебувають під загрозою кібернетичних атак. Отже, слід внести зміни до згаданих положень Стратегії кібербезпеки України, сформулювавши її таким чином: «4.4. Розвиток потенціалу сектору безпеки і оборони у сфері забезпечення кібербезпеки передбачатиме здійснення в установленому порядку, зокрема, таких заходів <...> проведення навчань суб'єктів сектору безпеки й оборони, інших державних органів, які забезпечують окремі компоненти національної безпеки та мають у своєму володінні та розпорядженні державні реєстри та банки даних щодо реагування на кібератаки та кіберінциденти, зокрема проведення кібернавчань Збройних Сил України, інших суб'єктів сектору безпеки й оборони України, участь у таких навчаннях у рамках заходів колективної оборони».

Маємо відзначити, що відповідно до ст. 26 Закону України «Про національну безпеку» стратегія національної безпеки України є основним документом довгострокового планування, яким визначаються напрями державної політики у сфері національної безпеки. Стратегія національної безпеки України розробляється за дорученням Президента України протягом шести місяців після його вступу на пост. Оновлення ж цього документа досі не відбулося. Більш того, нині діє документ 2015 р., у якому сфера енергетичної безпеки відділена від економічної [10], що суперечить основним науковим і практичним підходам до змісту економічної безпеки країни. Отже, існує потреба у ґрунтовному оновленні зазначеної Стратегії, чільне місце в якій повинні займати питання комплексного забезпечення економічної безпеки держави.

Крім того, вважаємо, що окреслені нами пропозиції до змісту Закону України «Про національну безпеку» можуть стати основою проекту Закону України «Про економічну безпеку України».

Наступною розглянемо діяльність консультативних органів, які створені в державі та функціонують у рамках виконання Президентом України своїх конституційних повноважень.

Так, позитивним кроком, на наш погляд, є створення Ради експертів із питань енергетичної безпеки, що є консультативним органом Ради національної безпеки і оборони України, котру очолює Глава держави. На виконання закріплених повноважень зазначений орган має право готувати Раді національної безпеки і оборони України пропозиції щодо: протидії та нейтралізації загроз енергетичній безпеці України; визначення концептуальних підходів і напрямів забезпечення енергетичної безпеки; заходів, спрямованих на підвищення ефективності державної політики у паливно-енергетичному комплексі; удосконалення координації діяльності органів виконавчої влади у сфері забезпечення енергетичної безпеки; визначення шляхів, механізмів і способів вирішення проблемних питань, що виникають під час реалізації державної політики у паливно-енергетичному комплексі; удосконалення нормативно-правової бази з питань паливно-енергетичного комплексу [11].

Іншим органом, який має впливати на державну політику майже в усіх сферах суспільного життя, є Національна рада реформ – спеціальний консультативно-дорадчий орган при Президентові України з питань стратегічного планування, узгодження позицій щодо впровадження в Україні єдиної державної політики реформ і їх реалізації.

Основними завданнями Національної ради реформ є: 1) визначення напрямів і пріоритетів реформ, спрямованих на реалізацію національних інтересів і захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, вироблення єдиної, узгодженої державної політики, напрацювання стратегії та механізмів впровадження реформ; 2) забезпечення досягнення консенсусу у питаннях впровадження реформ між Президентом України, органами державної влади та громадянським суспільством; 3) сприяння скоординованій реалізації реформ, забезпечення моніторингу

ефективності їх реалізації; 4) визначення пріоритетів нормативного та розпорядчого забезпечення практичної реалізації реформ [12].

Вважаємо, що формування та реалізація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки має здійснюватися більш системно, а до процесів реформування економічних відносин повинні бути залучені кращі експерти. Нагальним питанням є створення при Президентові України Ради з питань забезпечення економічної безпеки. У складі цього органу слід сформувати декілька профільних комісій за такими напрямками, як: фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна та гуманітарна безпека.

Такий склад ради дозволить комплексно реалізовувати необхідні реформи та інновації у сфері економічної безпеки держави, організувати взаємодію між профільними фахівцями в рамках одного координаційного органу, а також пропонувати Президенту системні кроки щодо попередження та подолання внутрішніх і зовнішніх загроз в економічній сфері, сприяти реалізації економічних прав і свобод фізичних та юридичних осіб.

Завданнями зазначеної ради можна визначити:

- аналіз стану економічної безпеки держави, здійснення прогнозування розвитку економічних відносин, дослідження внутрішніх і зовнішніх загроз економічній безпеці;
- вивчення стану формування та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки;
- аналіз нормативно-правового забезпечення, регуляторних актів і проєктів нормативно-правових актів з питань забезпечення економічної безпеки держави;
- підготовка Президентові України пропозицій щодо: 1) нейтралізації або мінімізації загроз економічній безпеці країни; 2) удосконалення нормативно-правових актів із питань забезпечення економічної безпеки; 3) оптимізації роботи правоохоронних органів держави щодо протидії економічним злочинам і корупції; 4) життєвих заходів, спрямованих на підвищення ефективності державної політики у сфері економічної безпеки та її окремих компонентів; 5) удосконалення взаємодії та координації діяльності органів державної влади з питань забезпечення економічної безпеки держави.

Проведений аналіз чинного положень законодавства, що регулює питання формування та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки держави:

Процеси формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки України потребують суттєвого удосконалення й оптимізації, це стосується як нормативної бази формування та забезпечення системи економічної безпеки держави, так і питань, що належать до сфери відання центральних органів виконавчої влади, які мають повноваження на реалізацію політики економічної безпеки в окремих сферах суспільно-політичного життя.

У частині удосконалення нормативно-правового забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки необхідно:

- удосконалити положення Закону України «Про національну безпеку України» в частині визначення її як окремої складової частини національної безпеки, законодавчого закріплення національних інтересів у сфері економічної безпеки, суб'єктів їх забезпечення тощо;
- внести зміни до Стратегії національної безпеки України, чільне місце в якій, на нашу думку, мають посідати питання комплексного забезпечення економічної безпеки держави;
- удосконалити положення Стратегії кібербезпеки України в частині забезпечення інформаційної безпеки суб'єктів публічного управління у сфері економіки;
- запровадити стратегічне планування у сфері економічної безпеки шляхом прийняття Національної стратегії економічної безпеки, концепцій і стратегій у рамках окремих складників економічної безпеки (фінансової, виробничої, макроекономічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної та гуманітарної безпеки);
- розробити проєкт закону України «Про економічну безпеку України».

Формування та реалізація державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки має здійснюватися більш системно, а до процесів реформування економічних відносин повинні бути залучені кращі експерти. На підставі вищезазначеного пропонуємо створити при Президентові України Ради з питань забезпечення економічної безпеки. У складі цього органу слід сформувати декілька профільних комісій за такими напрямками, як: фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна та гуманітарна безпека.

Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є питання діяльності державних органів, які забезпечують протидію злочинам та іншим правопорушенням в економічній сфері.

Список використаних джерел:

1. Акімова Л.М. Удосконалення основних складових механізму державного управління забезпеченням економічної безпеки України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 4 (39). С. 75–81.
2. Буркальцева Д.Д. Удосконалення інституційно-правового забезпечення економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. № 22 (14). С. 173–180.
3. Кізін Г.В. Недоліки та напрями удосконалення державного регулювання інвестиційно-інноваційного забезпечення економічної безпеки України в контексті управлінського аспекту. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 51. С. 97–102.
4. Майстро Р.Г. Напрями вдосконалення державного регулювання економічної безпеки України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 1 (12). С. 46–50.
5. Мельник В.І. Розвиток вітчизняного законодавства щодо забезпечення функціонування системи економічної безпеки України в період незалежності. *Правові горизонти*. 2020. Вип. 20 (33). С. 69–76.
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 08.07.2020).
7. Про правила планування та координації політики національної безпеки : Закон Грузії від 03 квітня 2015 р. № 130000000.05.001.017637. URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2764463?publication=9> (дата звернення: 09.07.2020).
8. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.07.2020).
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 р. «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 15 березня 2016 р. № 96/2016. URL: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/96/2016#Text> (дата звернення: 09.07.2020).
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n78> (дата звернення: 10.07.2020).
11. Про затвердження Положення про Раду експертів з питань енергетичної безпеки : Указ Президента України від 29 травня 2020 р. № 206/2020. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ukazy/4615.html> (дата звернення: 10.07.2020).
12. Питання Національної ради реформ і Виконавчого комітету реформ : Указ Президента України від 13 серпня 2014 р. № 644/2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/644/2014#Text> (дата звернення: 10.07.2020).